

УДК 272:141.7-048.78"18/19"

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.22>

## КАТОЛИЦЬКИЙ МОДЕРНІЗМ НА ЗЛАМІ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ: АНАЛІЗ ГОЛОВНИХ ОЗНАК

Андрій Шиманович

Український державний університет імені Михайла Драгоманова,  
Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики,  
кафедра богослов'я та релігієзнавства  
вул. Пирогова, 9, 01601, м. Київ, Україна  
<https://orcid.org/0000-0002-3046-4645>

Рух богословського оновлення, який поступово посилював свої позиції впродовж другої половини ХІХ ст. і увійшов в історію під назвою *католицький модернізм*, став ледь не найбільш потужним інтелектуальним викликом для Католицької Церкви з часів Реформації ХVІ ст. На основі аналізу розвідок П. Сабатьє, Л. Бармена, Б. Рієрдона, Д. Джодока, Г. Фліна, О. Чедвіка, Дж. Лафліна, Е. Ніколса, а також українських дослідників А. Дахнія та І. Фенно, у статті розглянуто структурну гетерогенність модерністського руху, виявлено інтегративні ідейні засновки, в тій чи іншій мірі притаманні усім представникам даного напрямку, а також наведено декілька основних проблемних аспектів із життя Католицької Церкви, які, на думку теологів-модерністів, мали бути демонтовані задля збереження релевантності церковної керигми на тлі нових викликів. До того ж автором враховано теорію щодо множинності рухів всередині модерністського проєкту, а також здійснено наголос як на внутрішньому зміцненні історичної свідомості в католицькому академічному середовищі ХІХ ст., так і на зовнішньому впливі на католицьку освітню царину з боку протестантської історико-критичної ексегетики. Наслідком цих ідейних зсувів стала релятивізація церковної доктрини та маргіналізація концепту Божого об'явлення. Дослідження також містить стислий виклад основних положень вирішального антимодерністського документу – енцикліки папи Пія Х *Pascendi dominici gregis* (1907), в якій уся розмаїта множинність католицького модерністського мислення була загаврована як сукупність усіх відомих на той час ересей. У висновках запропоновано наступну тезу: обраний проводом Католицької Церкви контркультурний спосіб буття невдовзі призвів до реновації радикально-традиціоналістського, недіалогічного неотомізму із почасти репресивно-каральною налаштованістю по відношенню до будь-яких проявів богословської плюральності. А це, своєю чергою, спричинило опозиційну ланцюгову реакцію у вигляді появи у 1930-х роках виразно антисхоластичного напрямку «нова теологія». В результаті, дебати між представниками двох таборів стали історією найбільш тривалих і запеклих богословських дискусій ХХ ст. всередині католицького інтелектуального дискурсу.

*Ключові слова:* богослов'я, оновлення, об'явлення, історизм, антимодернізм, схоластика, Пій Х, «нова теологія».

Епохальним тектонічним зсувом, який спричинив доглибні зміни й докорінно переформатував життя всієї європейської цивілізації, стала Французька революція 1789 р., відгомін від якої був відчутний для Західного світу впродовж усього ХІХ ст. Ступінь впливовості цієї події на життя Католицької Церкви важко переоцінити, позаяк революція підважила всі усталені модули її буття разом із традиційними для Церкви формами самоосмислення та взаємодії зі світом. Значною мірою похитнулася багатовікова монополія Церкви в суто релігійному полі, але й недоторкана протягом століть влада церковних структур у політичній, соціальній, економічній, інтелектуальній, культурній царинах європейських країн

була надламана не в меншій мірі. У поволі виникаючому урбанізованому буржуазному суспільстві Церква поступово, але невпинно витіснялася зі звичного для неї епіцентру подій на узбіччя, а подекуди й за видимі межі суспільного життя. Просвітницькі категорії мислення щодалі сильніше релятивізували систему церковних догматів та підважували усталені метафізичні категорії, новопосталі секулярні ідеології кидали виклик всепроникному соціальному впливу Церкви (лібералізм), оспорювали її позакласову інклюзивність і відкритість до всіх прошарків населення (марксизм), ставили під сумнів її універсалістську наднаціональну позицію (націоналізм).

На межі XIX–XX століть попередні тенденції лише посилювалися й зміцніли. Католицьке богослов'я опинилося у новому й доти незвіданому для себе соціально-політичному, культурному та ідейному контекстах. Цей новий стан та безпрецедентні зовнішні виклики були зумовлені декількома найвагомішими чинниками, серед яких слід виокремити такі: постання нових національних держав, послаблення гегемонії християнської доктрини та посилення релігійної свободи, укріплення раціоцентричного світосприйняття (наукового позитивізму та сцієнтизму), загальна лібералізація ідейного поля, легітимізація будь-яких можливих напрямків у світоглядних пошуках окремого індивіда, а також нестримний повсюдний сплеск розмаїто-строкатого набору доктрин, вчень, концепцій, ідейних установок та світоглядних парадигм. В результаті цих трансформацій в перших роках XX ст. остаточно оформився і набув сталих ознак рух із виразно модерністським ідейним осердям, який спричинив гостру кризу всередині Католицької Церкви.

Передовсім слід зазначити, що даний богословський напрям був явищем організаційно неформальним та ідейно неоднорідним. Впровадження єдиного всеохоплюючого поняття – *модернізм* – було справою суто технічною, штучним узагальненням розмаїтої системи ідей, здійсненим задля спрощення боротьби церковного магістеріуму із неприйнятним для нього явищем. Цей крок Ватикану є стратегічно виправданим і вповні зрозумілим, але водночас очевидно, що у випадку із цим потужним феноменом не можна навіть гіпотетично припускати, що «десятки осіб різного віку та досвіду, відмінних національностей, із різним ступенем релігійного розвитку та рівнем інтелектуальної культури мислили однодушно й переслідували одну мету» [1, с. 215]. Б. Рієрдон пропонує вважати модернізм «комплексом рухів», особливості кожного з яких зумовлені методологією й далекосяжними інтенціями з боку його основних представників, а також культурно-географічним контекстом походження того чи того напрямку [2, с. 141]. Менше з тим, Рієрдон таки спромігся сформулювати шість виразно окреслених інтелектуальних мішеней, у які намагалися поцілити розрізнені носії модерністської ментальності: 1) біблійний фундаменталізм; 2) інтелектуальний догматизм; 3) неосхоластика; 4) застаріла апологетика; 5) церковний авторитаризм; 6) політична реакційність [2, с. 143]. І. Флін теж вносить важливу ремарку щодо витоків відповідного поняття, яке від початку мало в собі відчутну негативну конотацію: «Амбівалентний термін “модернізм” вперше був використаний його римськими противниками для опису екстрем, яких слід уникати, кризи та насамкінець засудженої позиції» [3, с. 226]. Не позбавлена рації й та думка, згідно з якою модернізм як єдиний збірний рух радше був умоглядним конструктом тих, хто йому протистояв [4, с. 487], породженням його непримирених опонентів з царини найвищого церковного істеблїшменту. Водночас жодні низові ініціативи, спрямовані на досягнення внутрішньої ідейної консолідації й суголосності, історії богослов'я невідомі.

Розглядаючи католицький модернізм у якості органічного породження інтелектуального клімату XIX ст., Дж. Лафлін наголошує на тому, що цей строкатий напрям посутньо «відобразив занепокоєння мислителів XIX ст. викликом, який історична свідомість кинула

удаваній впевненості християнської віри» [4, с. 486]. Посилення історичної свідомості, яке стало наслідком наукового накопичення історичних даних у будь-якій з царин людського знання, варто визнати основним інтелектуальним тлом, на котрому відбувались модернізаційні пошуки всередині Католицької Церкви. Нові методи історичних досліджень, розгляд будь-якої теми через призму її генези та морфології змусили католицьких теологів та філософів замислитися над історичним аспектом буття самої Церкви, над контекстуально-історичним формуванням текстів та канону Нового Завіту, релевантністю історичних трансформацій церковної Традиції в усій сукупності її проявів та іншими засадничими питаннями віри і практики.

Стосовно розмаху реформаторських амбіцій католицьких модерністів Е. Ніколс зазначає: «Навіть якщо вони й не були змовниками, то вони справді сподівалися спричинити революцію в теологічних дослідженнях, а разом і в культурі, з якої формуються доктрина та проповідь» [5, с. 88]. Видатні теологи ХХ ст. – зокрема, Ів Конгар – передусім вбачали в основі католицького модерністського проекту всепроникне захоплення здобутками протестантської історико-критичної екзегези, антропологізацію богослов'я, нехтування систематичною теологією на користь популярних на той час релігієзнавчих студій, а також важко пояснювану зневагу до опертя на єдину універсалізовану філософсько-теоретичну рамку [6, с. 190–191], яка могла б додати новому ідейному рухові переконливості в очах інтелектуальної еліти та пролонгувати його існування на історичній арені. Утім, задля справедливості слід зазначити, що взаємодія між католицькими новаторами та популярними тогочасними мислителями таки відбувалася. Як зазначає І. Фенно, в тій чи іншій мірі модерністи надихалися філософією дії Моріса Блонделя (1861–1949), прагматизмом і функціоналізмом Вільяма Джеймса (1842–1910) та інтуїціонізмом Анрі Бергсона (1859–1941) [7, с. 22].

Першорядною метою цього не надто численного й розпорошеного руху, представники якого, втім, вели між собою активне листування, було відмежування від заскнілого традиціоналізму томістської традиції. Модерністи силилися оживити, урухомити традиційне уявлення про християнську догматику через залучення філологічного та історичного інструментарію. Зробити це вони намагалися за допомогою активного впровадження динамічної теорії Дж. Г. Ньюмена (1801–1890) щодо поступової історичної еволюції церковних догм [8] – теорії, яка у своєму погляді на лінійний розвиток вчення Церкви «мала на увазі не спотворення “чистоти” початкового залогу віри, а радше природне вираження життєдайного духовного імпульсу» [2, с. 147]. Філософсько-теологічні здобутки середньовічної схоластики сприймалися у цей період зі зверхнім скепсисом та небажанням віднайти в них бодай якесь ціннісне зерно. Сучасний український філософ Андрій Дахній справедливо зауважує, що для освіченої людини першої половини ХХ ст. «середньовіччя було якимось «безчассям», непорозумінням в історії думки» [9, с. 459]. У якості ілюстративного прикладу А. Дахній наводить наступну історію: французький письменник Андре Моруа (1885–1967), даючи поради молодій людині стосовно вибору необхідних для інтелектуального саморозвитку книг, пропускає як буцімто «незначний» увесь період між римлянином Тацитом (~50–120) та пізньоренесансним мислителем Мішелем де Монтенем (1533–1592) [9, с. 459]. Тож в інтелектуальних колах загальноновизнаним було бачення Середньовіччя (і породженої ним схоластики) як періоду «темних віків», регресу, пробілу й обвалу в історії видатних ідей, занепаду філософського мислення, деградації людської думки.

Дослідницький поступ протестантських вчених – передовсім у галузях біблійної критики та церковної історії – поставив перед Католицькою Церквою низку питань, задля надання відповідей на котрі вона повинна була продемонструвати власну здатність

до інтелектуальної відкритості та академічної діалогічності. Зв'язок модерністської кризи із викликами з боку протестантської науки здебільшого не викликає сумнівів у сучасних дослідників. Так, Е. Ніколс зображає квінтесенцію модернізму як «готовність капітулювати перед ліберально-протестантською атакою на цитадель традиційних догматичних вірувань, але наполягаючи, що здійснюється це в особливий католицький спосіб» [5, с. 83]. Акцентовану дослідником недосконалість модерністського проекту можна відтворити у формі трьох сконденсованих положень або трьох ідентифікаційних маркерів, які де в чому між собою перегукуються. Ніколс напрочуд вдало розгледів властивий усім аспектам модерністського напрямку «методологічний натуралізм» [5, с. 85]. Але фактом лишається й наявність між цими характерними особливостями доволі виразної відмінності:

1. *Крайній історизм*, що унормовує беззастережне послуговування секулярним феноменом абсолютизованої історії. Замість інструментального використання нововідкритих історичних даних в якості технічного ресурсу (але в контексті інтегрального богословського мислення), модерністи оцінювали усе різнопланове й різновимірне багатство християнської віри у світлі сухих, глибинно не відрефлексованих історичних даних як нібито безпомилкового критерію істинності [5, с. 84].

2. *Релятивізація догматів* через постулювання їхньої контекстуальної зумовленості із визнанням еволюції як об'єктивної й неунікненої даності та самоочевидної цінності: «Модерністи створювали враження, що доктрина була просто засобом відповіді з боку певної епохи на божественне. Доктрина, яка є піджою до духу часу одного покоління, може виявитися сміхотворно недоречною для іншого» [5, с. 84]. Замість стримано визнати обмежену легітимність історичних чинників у процесі формулювання Церквою доктринальних положень, модерністи здійснювали нестримну ціннісну абсолютизацію еволюції. Вони некритично визнавали можливість лише висхідної траєкторії в процесі інтелектуального поступу людства, що імпліцитно виключає саму можливість періодів стадійної примітивізації, стагнації, деградації та відкату від воістину великих, плідних епох убік розумового вештання манівцями чи то суцільної інтелектуальної анархії.

3. *Девальвація Божого об'явлення (одкровення)*, показником чого слугує твердження модерністів про те, що універсальна загальнолюдська «спрямованість людського духу на трансцендентність є вичерпним поясненням християнської релігії» [5, с. 84]. Себто усі форми самоосмислення, самовираження й самопрезентації Церкви у світі є не доказом плідної творчої рецепції християнською спільнотою Божого самоодкровення, а лише практичними проявами глибинного людського прагнення вийти за межі іманентної реальності, без будь-якої участі Бога у цьому процесі, чи то навіть без жодної необхідності у його бутті. За спостереженням Ніколса, інспірований цей напрям думки був «суб'єктивізмом Канта та сентименталізмом Шляєрмахера» [5, с. 85].

У перших роках ХХ ст. переростання зтяжненого протистояння між Церквою та модерністю у відкрите зіткнення із належним документальним оформленням було лише питанням часу. Кульмінацією цього двобою стала енцикліка папи Пія Х (1835–1914; понтифікат: 1903–1914) від 8 вересня 1907 р. *Pascendi dominici gregis* [10], в якій модернізм був затаврований як «синтеза всіх ересей» (§39). Задля спрощення боротьби із модерністськими викликами, у документі було здійснено спробу систематизувати й зібрати воедино усі розрізнені прояви вільнодумства, які сприймалися у якості загрози для офіційного церковного вчення. Енцикліка викривала нібито використану модерністами «дуже вправну хитрість, а саме намагання презентувати їхні доктрини недоладно і без систематичного впорядкування воедино, як розпорошені й роз'єднані одна від одної, щоб показати свої удавані сумніви й невпевненість, в той час як вони насправду міцні й непохитні»; тож за

найкращий спосіб подолання ідей модерністів було обрано «поєднати їхні вчення у єдину групу, указавши на зв'язок між ними» (§4). Подібне свідоме узагальнення виявило свою практичну ефективність лише згодом. Впродовж ХХ ст. будь-який католицький мислитель, котрий виявляв прихильність бодай до одного зі строкатих ідейних компонентів модерністського проекту, мав ризик спровокувати звинувачення в свій бік у латентній підтримці усієї сконструйованої в енциклопедії «синтези ересей». Оборонна стратегія Католицької Церкви перед лицем новітніх викликів була озвучена у посланні понтифіка настільки рішуче й безапеляційно, що це «гучно зачинило двері перед будь-яким історичним вивченням Біблії, богословською креативністю і церковними реформами. Двері лишалися зачиненими впродовж трьох наступних десятиліть. Наслідки цього були серйозними й далекосяжними» [11, с. 1]. Стрімкий і ефективний антимодерністський хрестовий похід, що мав на меті зацементувати усі живі паростки вільного богословського запитування, дав Ватикану привід для триумфування, але лише тимчасового.

Оуен Чедвік оцінює папу Пія Х як понтифіка, неспокушеного в богословських тонкощах, але простого й доброго душпастиря із непохитним консервативно-традиціоналістським світоглядом, що пояснює його порух до захисту одвічних апостольських істин віри від усього нового й підозрілого [12, с. 354]. Слід навести надану Чедвіком інформацію про одну зі стратегічних помилок Пія Х, яка свідчить про його адміністраторську рішучість, не підкріплену мудрістю й далекоглядністю щодо можливих наслідків для Церкви: «Він усунув із семінарій начитаних професорів, які прийняли нові критичні методи у своїх підходах до Біблії, і замінив їх неосвіченими професорами, котрі цього не робили. А оскільки вигнаним професорам не вказували на причини їхнього звільнення, результатом був гнів, невдоволення, страх і підозрілість щодо інформаторів» [12, с. 354]. Ба більше, Ніколс навіть згадує про «напівофіційне потурання створенню справжнього контрмодерністського шпигунства» [5, с. 88] на чолі з монсеньйором Умберто Беніні (1862–1934), котрий через розгалужену мережу донощиків керував тим, що Чедвік справедливо визначає як своєрідну «таємну поліцію Церкви» [12, с. 357]. Гарним унаочненням контрреформаторського і антиісторичного світосприйняття Беніні слугує його висловлювання, яке наведено Чедвіком й задокументоване у збірці його приватних листів: «Історія це не що інше, як безперервна відчайдушна спроба викликати блювоту. Для таких людей існує лише один лікувальний засіб – інквізиція» [12, с. 357]. Прикметно, що будучи усунутим від церковних справ наступним понтифіком, Бенедиктом XV (1854–1922; понтифікат: 1914–1922), Беніні завершив свої земні дні як ідеолог італійського фашизму, у якому він вбачав ефективну протиотруту для остаточного викорінення своїх незмінних ворогів – модернізму та лібералізму.

Усе вказує на те, що на рівні проводу Католицька Церква початку ХХ ст. обрала для себе планомірно втілюваний контркультурний спосіб буття, фундаменталістську непроникність і ментальність «обложеної фортеці». П. Сабатьє, спостерігаючи розправу над проектом модернізації та плюралізації католицької думки, навів влучне порівняння для підкреслення тієї безвиході, в яку свідомо завела Церкву агресивна й непримирена політика Ватикану по відношенню до теологів-модерністів: «Святий Престол має стільки ж шансів на порятунок Церкви через екскомунікацію модерністів, скільки шансів має генерал на порятунок своєї армії через розстріл тих людей, котрим вистачає сміливості попереджати його про здійснювані ним помилки» [13, с. 47]. Звісно, що невдовзі подібні дії Ватикану не могли не спричинити активізації нових креативних, опозиційних богословських сил, котрих не влаштовували зафіксовані форми мислення й буття Церкви у світі, що зазнав істотних і неминучих змін. Передусім це стосується появи у 1930-х роках руху

під узагальненою назвою *nouvelle théologie* (з фр. – «нова теологія»), представники якого (Анрі де Любак, Марі-Домінік Шеню, Жан Данієлу, Ів Конгар, Ганс Урс фон Бальгазар) ставили собі у якості однієї зі стратегічних цілей подолання безальтернативної гегемонії неосхоластики в католицьких навчальних закладах і загальній ментальності Церкви.

В результаті свого нетривалого історичного злету католицький модернізм не набув ані чіткої структурованості, ані ідейної гомогенності, утім, модерністам вдалося викристалізувати більш-менш виразні методи, підходи й наративні лінії, далекосяглі впливи від яких були добре відчутні у богослов'ї ХХ ст. – як у католицькому, так і у протестантському. Свою особисту доволі виважену й збалансовану оцінку католицькій модерністській програмі Е. Ніколс викладає наступним чином: «Неоднозначність модернізму (як і контрмодернізму) для історика католицької теології полягає в тому, що певною мірою католицькі модерністи підкреслювали справжні досягнення у богослов'ї й філософії в Церкві ХІХ ст., так само як антимодерністи боялися їх без будь-якої на те потреби» [5, с. 84]. Відкритість модерністів до нових здобутків у різних площинах людської активності не обов'язково свідчила про їх свідомий злісний непослух та підступну зраду Церкви, як вважали заскнілі традиціоналісти. Заразом різке заперечення й відторгнення належним чином не відрефлексованих об'єктивних наукових досягнень з боку антимодерністів, їхнє непохитне прагнення не впускати до церковного дому ані ковтка свіжого повітря не було стовідсотковим доказом їхньої щирої відданості істині та дбайливої турботи про користь для Церкви.

#### Список використаної літератури

1. Barmann L. The Modernist as mystic. *Catholicism Contending with Modernity: Roman Catholic Modernism and Anti-Modernism in Historical Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. P. 215–247.
2. Reardon B. M. G. Roman Catholic Modernism. *Nineteenth-Century Religious Thought in the West, Vol. 2*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. P. 141–177.
3. Flynn G. *Ressourcement, Ecumenism, and Pneumatology: The Contribution of Yves Congar to Nouvelle Théologie. Ressourcement: A Movement for Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*. Oxford: Oxford University Press, 2012. P. 219–235.
4. Loughlin G. Catholic Modernism. *The Blackwell Companion to Nineteenth-Century Theology*. Malden-Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. P. 486–508.
5. Nichols A. *Catholic Thought Since the Enlightenment: A Survey*. Leominster: Gracewing; Pretoria: University of South Africa, 1998. ix + 224 p.
6. Congar Y. *A History of Theology*. Garden City, NY: Doubleday & Company, 1968. 312 p.
7. Фенно І. Модерністська криза в Католицькій церкві: навчальний посібник. Київ, 2021. 161 с.
8. Newman J. H. *An Essay on the Development of Christian Doctrine*. London: James Toovey, 1845. xv + 453 p.
9. Дахній А. Нариси історії західної філософії ХІХ-ХХ ст.: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 488 с.
10. *Pascendi dominici gregis*. Encyclical of Pope Pius X on the Doctrines of the Modernists. URL: [https://www.vatican.va/content/pius-x/en/encyclicals/documents/hf\\_p-x\\_enc\\_19070908\\_pascendi-dominici-gregis.html](https://www.vatican.va/content/pius-x/en/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_19070908_pascendi-dominici-gregis.html) (дата звернення: 15.09.2023).
11. Jodock D. Introduction I: The Modernist crisis. *Catholicism Contending with Modernity: Roman Catholic Modernism and Anti-Modernism in Historical Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. P. 1–19.
12. Chadwick O. *A History of the Popes, 1830-1914*. Oxford: Clarendon Press, 1998. x + 614 p.
13. Sabatier P. *Modernism: The Jowett Lectures, 1908*. New York: Charles Scribner's Sons, 1909. 350 p.

## CATHOLIC MODERNISM AT THE TURN OF THE 19<sup>TH</sup> AND 20<sup>TH</sup> CENTURIES: AN ANALYSIS OF THE MAIN FEATURES

**Andrii Shymanovych**

*Dragomanov Ukrainian State University,  
Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy,  
Department of Theology and Religious Studies  
Pyrohova str., 9, 01601, Kyiv, Ukraine  
<https://orcid.org/0000-0002-3046-4645>*

The movement of theological renewal which had gradually strengthened its position during the second half of the 19<sup>th</sup> century went down in history under the title *Catholic modernism* and became the most powerful intellectual challenge for the Catholic Church since the 16<sup>th</sup>-century Reformation. The article gives special attention to the structural heterogeneity of the movement but pays attention to some of its integrative ideological foundations. It also reveals several main problematic aspects of the life of the 19<sup>th</sup>-century Catholic Church which, according to modernist theologians, should have been dismantled in order to preserve the relevance of the Christian kerygma against the background of new challenges. The study is based on the analysis of research made by L. Barmann, B. Reardon, D. Jodock, G. Flynn, O. Chadwick, G. Loughlin, A. Nichols, A. Dakhniy, and I. Fenno. In addition, the author takes into account the theory concerning the multiplicity of movements within the whole modernist project and also emphasizes (1) the internal strengthening of historicism in the 19<sup>th</sup>-century Catholic academic field, and (2) the external influence of Protestant historical-critical study of the Bible. As a result, the consequence of these theological shifts was the relativization of Church doctrine and the marginalization of the concept of God's revelation. The study contains a concise exposition of the main provisions that were laid out in a decisive anti-modernist document – the encyclical letter of Pope Pius X *Pascendi dominici gregis* (1907) in which the whole diverse multiplicity of Catholic modernist thinking had been branded as a collection of all the heresies known at that time. The conclusions suggest the following thesis: the countercultural way of being, chosen by the Catholic Church's leadership, soon led to the renovation of a radical-traditionalist, non-dialogical form of neo-Thomism with a partly repressive-punitive attitude towards any manifestations of theological pluralism. This, in turn, caused an oppositional chain reaction in the form of the appearance in the 1930s of a distinctly anti-scholastic and predominantly Francophone movement *nouvelle théologie* (*new theology*). As a result, the confrontation between the two trends turned into a history of the most prolonged and bitter theological debates of the 20<sup>th</sup> century within Catholic intellectual discourse.

*Key words:* theology, renewal, revelation, historicism, anti-modernism, scholasticism, Pius X, nouvelle théologie.